

Процес прийняття рішень є динамічним, тому він має розглядатися у діалектичному розвитку з урахуванням причинно-наслідкового зв'язку, який впливає на кінцевий результат і стратегію державних адміністрацій та інших функціональних установ.

Даний теоретичний інструментарій був підготовлений з урахуванням методичних розробок, підготовлених К. Ляпіною, Д. Ляпіним, Я. Демченковим та іншими вченими-практиками.

У ході дослідження були узагальнені основні проблеми, які стримують розвиток економіки нашої країни на шляху побудови ринку, уточнено перелік заходів, які можуть бути дієвим інструментарієм вирішення проблем саме адміністративними органами, представлено механізми системи управління, до речі, система, враховуючи її адаптивність, може бути використана у різних напрямках вирішення проблем з огляду на поставлені цілі. Не виключається поява теоретико-прикладних розробок прогресивнішого типу з детальною описовою характеристикою, які будуть адаптовані під кон'юнктуру можливих перспектив розвитку національної економіки з огляду на запропоновані теоретичні аспекти.

Насамкінець, виходячи з концепції Закону, можна зробити такі узагальнення: посередництвом регуляторної політики перекривається дихання тіньовому сектору економіки, зменшуються бюрократичні витрати, прозорими стають корумповані дії влади, методики розрахунків приведенного ефекту, не виключається прямий вплив громади на кінцевий результат і т.д., тому він є невідгідним інструментом для бюрократично-олігархічного кола чиновників, але ефективним важелем до економічного та соціального добробуту на шляху побудови справді ринкової моделі регулювання.

Джерела та література:

1. Закон України "Про засади державної регуляторної політики у сфері підприємницької діяльності" від 11.09.2003р. №1160.
2. Панасюк Б.Я. Прогнозування та регулювання розвитку економіки. - К.: Поліграф книга, 1998. - 304 с. Бібліогр.: с. 301
3. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. / С.М.Чистов, А.Є.Никифоров, Т.Ф.Куценко та ін. - Вид. 2-ге, доопрац. і допов. - К.: КНЕУ, 2005. - 440с.
4. Регуляторна політика: нові можливості. / За ред. К. Ляпіною, Д. Ляпіна, Я. Демченкова. - Київ.: Інститут конкурентного суспільства, 2004. - 170с.
5. Кохась О.М. "Передумови появи ефективної моделі регулювання національної економіки в Україні" // Мат. наук. конфер. "Динаміка наукових досліджень - 2007". - Дніпропетровськ, 2007.

Павло Ямполець

РОЗДРІБНІ ЦІНИ ПРИВАТНОГО РИНКУ УКРАЇНИ В РОКИ НЕПУ

Актуальність теми. Рівень роздрібних цін на різні товари народного споживання - це найважливіший показник вартості життя населення, який в свою чергу зумовлює цілий спектр головних соціальних елементів, таких, як вартість бюджетного набору, тобто прожитковий мінімум, купівельну спроможність заробітної плати, розрахунки мінімальної заробітної плати та рівня дорожнечі в країні.

Таким чином, характеристика стану цін на матеріальні блага та особливості його динаміки самі по собі вже є одним із вирішальних факторів рівня життя населення.

Проте ця завжди життєво важлива проблема матеріального становища населення України в роки непу колишнім радянським режимом або замовчувалась, або висвітлювалась поверхово. Тому головна структурна складова вартості життя - рівень роздрібних цін під впливом директивних вказівок мала тільки позитивний характер, що було далеким від реального стану. І дотепер нема жодної узагальнюючої наукової праці, яка була б присвячена вивченню динамічних зрушень у рівні роздрібних цін та впливу їх на матеріальне становище населення України в роки непу.

Мета дослідження. На основі вивчення і узагальнення архівних джерел, статистичних та наукових публікацій здійснити комплексний динамічний аналіз зрушень у рівні

роздрібних цін на основні продукти та товари широкого вжитку, а також послуги, що входять до складу бюджетного набору і звідси зумовлюють вартість життя населення.

Завдання дослідження.

- Проаналізувати стан висвітлення проблеми, узагальнити історіографічні надбання;
- дослідити динаміку руху роздрібних цін на основні продукти харчування бюджетного набору в розрізі трьох хронологічних періодів: 1921-1923 рр., 1924-1927 рр., 1928-1929 рр;
- охарактеризувати динамічні зрушення рівня роздрібних цін на промислову групу товарів бюджетного набору протягом вищезгаданих періодів;
- з'ясувати вплив змін рівня роздрібних цін на вартість бюджетного набору, тобто прожиткового мінімуму, а звідси на матеріальне забезпечення населення України в 20-і роки минулого століття;
- здійснити оцінку рівня дорожнечі методом порівняння показників рівня роздрібних цін товарів бюджетного набору 20-х років з подібними даними за 1913 рік.

Історіографічний аналіз свідчить, що проблема ціноутворення неодноразово зачіпалась у працях істориків та економістів. Так, у 1922 році вийшла друком стаття Н. Філіпової, де безпосередньо проаналізований темп зростання цін по країні за 1921-1922 роки. Автор детально дослідила вартість харчового пайка в найбільш потерпілих від голоду губерніях півдня республіки[30]. Роботи І. Дубинської та Г. Поляка присвячені характеристиці бюджетних ресурсів, у яких також розглядалася динаміка роздрібних цін та їх вплив на прибутки та видатки робітників республіки[7],[8],[17]. У статті М. Буяновера розширюється коло вивчення проблеми цін, яка розглядається в контексті з іншими показниками матеріального становища трудящих, такими, як заробітна плата, бюджет та купівельна спроможність грошової одиниці[2]. Автор зробив вдалу спробу оцінити загальний рівень роздрібних цін за допомогою вартості бюджетного набору та бюджетного індексу - цих загальних вимірників рівня життя населення. Але, як це не прикро, глибинне висвітлення питання ціноутворення на початку 20-х років не відбулося до нашого часу. До кінця 50-х років ціни розглядалися авторами здебільшого в контексті інших, переважно фінансово-економічних проблем, а звідси неминучість епізодично-ілюстративного використання цінових даних і відсутність їх ґрунтовного аналізу[16]. У 1964 році вийшла друком монографія А.Малафєєва, де автор уперше у вітчизняній історіографії висвітлює питання ціноутворення у 20-і роки як самостійну проблему. На жаль, динамічний аналіз рівня цін по Україні в цілому в цій роботі відсутній [15]. У 1970 році вийшла праця О.Кабо, де автор підкреслила, що для визначення рівня роздрібних цін універсальним є вартість бюджетного набору та бюджетний індекс [12].

У 80-і роки минулого століття не вийшло жодної більш-менш ґрунтовної роботи, де б досліджувався рух цін на початку 20-х років і причини, які на нього впливали. Традиція епізодичного наведення цінових даних істориками та економістами у своїх дослідженнях продовжує доминувати аж до кінця 80-х років[10],[11]. Робота А.Віхляєва та Д.Шавішвілі, яка вийшла друком у 1990 році, у методичному та методологічному аспекті повністю повторює монографію А.Малафєєва, а отже, має ті ж самі недоліки[3]. Дещо інший підхід до розв'язання проблеми запропонував у своїй праці М.Бойко [1]. Підкресливши важливість вивчення динаміки цін як одного з головних факторів, що суттєво впливають на матеріальне становище громадян, автор дослідив джерельну базу проблеми. Проаналізувавши статистичні обстеження руху цін, М.Бойко переконливо довів необхідність їх залучення для повного та всебічного розгляду питання. Значний інтерес для дослідника проблеми цін має колективна праця групи економістів, видана у 1991 році під редакцією В.Рудгайзера[18]. Автори на основі вітчизняного і зарубіжного досвіду розглянули широке коло проблем, пов'язаних з методикою розрахунків індексів цін та бюджетних індексів.

Треба зазначити, що універсальним мірилом загального рівня роздрібних цін, а звідси і матеріального становища трудящих республіки у 1921-1923 роках, була динаміка вартості бюджетного набору та побудованого на її основі бюджетного індексу, який визначав вартість життя трудящих взагалі. Простий та чутливий до найнезначніших зрушень у рівні цін інструментарій цього показника використовувався при оцінці реальної вартості заробленого для розрахунків прожиткового мінімуму, темпів зростання дорожнечі і, таким чином, висвітлював цілий спектр питань добробуту населення. Позитивний досвід з вимірювання цього важливого соціального показника був набутий саме у 20-і роки.

Середньоукраїнські дані про вартість набору почали підраховуватися лише з 1922 року. Інформація про ціни за 1921 рік існує лише як фрагментарна, в межах деяких міст УСРР і обчислення її здійснювалось в грошових одиницях різних зразків, що унеможливило самостійний підрахунок середньоукраїнської вартості бюджетного набору за цей проміжок часу.

Позитивним для проведення динамічного аналізу вартості бюджетного набору була стабільність його складу протягом 1922, 1923 років та можливість розрахунків його в єдиному грошовому еквіваленті, а саме в радзнаках зразка 1923 року. Не менш важливим було також і те, що саме з 1922 року був введений набір, який відображав не мінімальний, а середній рівень споживання та охоплював 80% бюджету робітника. Структурно бюджетний набір зразка 1922, 1923 років складався з 24 товарів, з яких 15 належало до продуктів харчування, а інші 9 - до предметів першої необхідності нехарчового призначення[12,-С.90].

Винятково інтенсивне зростання роздрібних цін спостерігалось наприкінці 1923 року (у 285 разів порівняно з початком року). При цьому ціни продуктів харчування зросли у 284 рази, а предметів першої необхідності - в 287 разів[5,-С.129-130], [8,-С.32,35]. Якщо розглянути рух цін у регіональному масштабі, то з'ясується, що у 1921 році найвищий їх рівень фіксується в Харківській та Донецькій губерніях. На загальну картину підвищення цін у цей час дуже впливали нестача внаслідок неврожаю хлібопродуктів і, як результат, ажіотажний попит на них. Так, борошно житнє подорожчало в грудні 1921 року в Харківській губернії у 6 разів, пшеничне борошно в 4 рази проти січня того ж року[25,-С.6-7,12], [31,-Арк.8]. В Донецькій губернії подорожчання відповідно становило 15 та 12 разів[26,-С.23]. Загалом хлібні ціни по Донецькій губернії перевищували загальноукраїнські на 56,8%[26,-С.23], [31,-Арк.8]. Тільки за друге півріччя 1921 року ціни по містах УСРР підвищилися на 89,2%, і це підвищення в головному сталось за рахунок зростання цін на хлібні товари[25,-С.6-7,12], [26,-С.23]. Інші продукти харчування, такі, як м'ясо, молочні товари, картопля також були в Донецькій та Харківській губерніях значно вищі у ціні, ніж в інших місцевостях України. Щодо цін на промислові товари, то Харківська та Донецька губернії відрізняються значно нижчим їх рівнем, ніж в середньому по республіці (відповідно на 13% та 27,3%)[25.-С.7,12], [26.-С.23], [31,-Арк.8]. Взагалі особливо значне підвищення цін та відповідне погіршення матеріального становища було характерне для великих за кількістю мешканців міст. Тут середній рівень цін перевищував загальноукраїнський показник на 20%[25.-С.6-8], [26,-С.23].

Значно краще в цьому відношенні було мешканцям середніх міст, де перевищення становило лише 5,3%, і мешканцям малих міст, де зафіксовано навіть відставання цін на 8,9% від середньоукраїнських показників[25.-С.6-7,12], [26.-С.23], [31.-Арк.8].

Загальні тенденції в динаміці цін у першій половині 1922 року відрізняються від попереднього року значно вищими темпами зростання їх рівня. Взагалі за рік, з квітня 1921 по квітень 1922 року, борошно житнє подорожчало в Харківській губернії у 93 рази, в Донецькій - у 108 разів. За цей же час м'ясні продукти подорожчали у цих губерніях відповідно в 50 і 60 разів[26.-С.23], [31.-Арк.8], [32.-Арк.21]. З другої половини 1922 року і до кінця 1923 року динаміка цін значно відрізняється від попереднього періоду. Після непоганого врожаю 1922 року (637,2 млн. пудів проти 277,0 млн. пудів врожаю 1921 року) ціни на основні хлібні продукти почали знижуватися[13]. Якщо у жовтні-грудні 1922 року в середньому по Україні за пуд жита платили 64 копійки, а пшениці 98 копійок, то в ті ж місяці 1923 року відповідно 37 та 73 червінцеві копійки, тобто зниження становило 42,2% та 25,5%[4,-С.3], [5,-С.129,130], [6,-С.98-99]. У четвертому кварталі 1923 року ціна житнього борошна становила 38,5%, пшеничного - 66,7% від довоєнного рівня[4,-С.3],[5,-С.129-130]. Середня річна ціна 11 сільськогосподарських продуктів сягала 67,6% від рівня цін 1913 року[4,-С.3], [5,-С.129-130],[6,-С.85-87,98-99],[7,-С.32]. Щодо промислових товарів то, як зазначалося раніше, вони дуже хутко зростали в ціні. За 1923 рік по 10 товарах першої необхідності перевищення рівня цін 1913 року становило 157%[5,-С.129-130],[6.-С.85-87],[8.-С.32,35]. Значне переважання промислових цін над сільськогосподарськими утворювало диспропорцію і викривлення в товарно-грошових відносинах.

На 1 січня 1923 року розбіжність між цінами товарових груп становила 57%, а вже на 1 жовтня того ж року 149%[25,-С.6-7,12],[26,-С.23]. Фактично, з 1923 року і до кінця десятиріччя проблема "ножиць" цін постійно, тією чи іншою мірою, нагадувала про себе. Однак на той час вирішити її так і не вдалось. Утворення розбіжності між цінами

пояснювалося декількома причинами. На думку професора Н. Кондратьєва, виникнення "ножиць" цін було наслідком різних умов збуту та кредитування сільськогосподарської та промислової галузей виробництва[14]. Академік С. Струмилін основну причину існування "ножиць" бачив у низькій продуктивності праці на підприємствах країни та у високій собівартості продукції промисловості при значних енергетичних витратах[29,- С.70-71].

У цілому погоджуючись з визначеннями відомих економістів, ми повинні визнати об'єктивність існування на той час "ножиць" цін як наслідок слабкого розвитку господарського механізму країни.

Таким чином, розглянувши динаміку цін у 1921-1923 році, ми повинні констатувати, що загальні тенденції в її рівні не сприяли поліпшенню матеріального становища, а навпаки спричинили до значних негативних наслідків. У цілому об'єктивні причини - гіперінфляція, неврожай 1921 і частково 1922 року, криза збуту та "ножиці" цін 1923 року - постійно дестабілізували соціально-економічну ситуацію в країні і прискорювали процес зростання вартості бюджетного набору, а отже, і вартості життя.

Кардинальні позитивні зміни в динаміці цін відбулися у середині 20-х років. Тому ми детально зупинимося на їх аналізі протягом 1924-1927 років. У зв'язку із введенням у товарообіг сталої грошової одиниці червінця у 1924 році динамічний аналіз рівня цін було проведено нами в єдиному грошовому еквіваленті, що значно підвищило вірогідність отриманих даних і полегшило можливість їх зіставлення.

Виходячи з того, що бюджетний набір, розроблений ЦСУ, охоплював 90% бюджету трудящих, а вартість його фактично відображала рівень цін на той чи інший проміжок часу і, врешті-решт, визначала реальний зміст заробленого, прослідкуємо зміни цього важливого соціального показника в динаміці [9,-С.36,95].

Якщо розглянути ці показники за кожний рік, то одержимо такі дані: у 1924 році вартість набору знизилася на 1,7%, у 1925 році - на 9,3%, у 1926 році - навпаки підвищилася на 2,1% і в 1927 році знову маємо зниження цього показника на 7,7%[9,-С.36,95],[19,-С.72-75],[20,-С.3,49],[21,-С.3,61], [22,-С.3,65]. Отже, з чотирьох років, які увійшли в наше дослідження, лише 1926 рік характеризується збільшенням вартості бюджетного набору. Як відомо, на загальний рівень вартості бюджетного набору суттєво впливає вартість його окремих структурних елементів. Тому розглянемо, які ж саме складові набору визначали зниження або підвищення його вартості. Так, у 1925 році зниження вартості усього набору відбулося в головному за рахунок падіння цін на сільськогосподарську продукцію, що у свою чергу зумовлювалося добрим врожаєм зернових цього року (1049,8 млн. пудів проти 651,4 млн. пудів врожаю 1924 року)[13]. У 1926 році підвищення вартості всього набору відбулося під впливом зростання цін промислових товарів. У результаті реалізації державної політики зниження відпускних цін на промислову продукцію, що мало місце в 1927 році, зменшилася вартість і всього набору. Незважаючи на загальну позитивну тенденцію до зниження вартості бюджетного набору у 1924-1927 роках, при порівнянні її рівня з 1913 роком ми повинні визнати не досить втішні факти. Так, у 1924-1925 роках вартість набору майже удвічі перевищувала рівень 1913 року, а у 1926 році і того більше - в 2,5 разу. Однак, якщо ми згадаємо, що у 1923 році вартість набору перевищувала довоєнну у 690 разів, то можемо визнати, що вартість його у 1924-1927 роках перебувала на досить непоганому рівні[19,-С.72-75],[20.-С.23,39],[21,-С.3,91].

Розглянемо тепер ситуацію з вартістю бюджетного набору в розрізі окремих міст республіки. Взагалі великі за чисельністю мешканців міста УСРР мали показник вартості бюджетного набору на 10-20% вищий, ніж у середніх та малих містах[19,-С.72-75],[20,-С.27,45],[21,-С.3,57]. Найменше коштував набір у малих населених пунктах, таких, наприклад, як Ніжин та Ізюм. Малі міста в середньому за 1924-1926 роки мали вартість набору на 10-15% менше, ніж в цілому по Україні[19,-С.72-75],[20,-С.27,45],[21,-С.3,57]. Середні міста, хоч і були дорожчі за малі, але значно поступалися великим населеним пунктам. Так, якщо у Харкові та Києві вартість набору збільшилася за 1924-1926 роки відповідно на 25,8% та 14,1%, то в Полтаві та Вінниці ріст становив 3,5% і 7,6% [19,-С.72-75],[20,-С.23,67],[21,-С.3,61]. Таким чином, умови для поліпшення матеріального становища трудящих, які мешкали у великих містах, були значно гірші від тих, хто селився у середніх та малих населених пунктах. Серед великих міст найдорожче коштував набір в Одесі, до речі, цей населений пункт відрізнявся дорожнечею і в 1913 році.

Треба підкреслити, що саме жовтень 1927 року характеризується найсприятливішими

показниками роздрібних цін, бо в цей час зафіксований найнижчий їх рівень за всі 20 років. Добрі врожаї сільськогосподарських культур у 1925-1927 роках, політика уряду щодо зниження цін на промислові товари на 10% зумовили зниження вартості як окремих груп товарів, так і всього бюджетного набору[20.-С.3,67],[21,-С.5,53],[22,-С.17,50].

З метою глибшого висвітлення рівня роздрібних цін проведемо динамічний аналіз цього показника на окремих групах товарів, а також зіставимо ціни окремих товарів з вартістю бюджетного набору та його складових частин протягом 1924-1927 років. Почнемо свою характеристику з хлібних продуктів, як найнеобхідніших у повсякденному споживанні. Протягом чотирьох років ціни хлібних товарів зросли і в жовтні 1927 року проти січня 1924 року мали такий рівень: ціна борошна житнього зросла на 57,9%, пшеничного на 18,4%, хліба житнього на 64,3%[19,-С.72-75],[22,-С.3-4,15,17,65],[23,-С.5-6,17-18]. У цей час рівень цін на м'ясо молочну продукцію теж мав тенденцію до підвищення, яке становило у жовтні 1927 року по яловичині + 28,9 %, свинині +2,8 %, молоку +81,8 % від рівня 1924 року[19,-С.72-75],[22,-С.23,41].

Єдине зменшення цін ми можемо спостерігати по картоплі та яйцях, вартість яких проти рівня 1924 року становила 93,3% та 87,9 %[19,-С.72-75],[22,-С.32,65],[23,-С.5,17]. Загальне підвищення цін за 1924-1927 роки і перш за все групи сільськогосподарських товарів відбулося під впливом в основному високих цін на хлібні продукти, що особливо відчутно далось взнаки у І півріччі 1925 року. Причиною цього явища був слабкий врожай зернових у 1924 році (651,4 млн. пудів проти 940,7 млн. пудів врожаю 1923 року)[13]. Якщо у січні 1924 року пуд пшеничного борошна коштував 229,7 червоної копійки, то вже у січні 1925 року 353,6, тобто подорожчання відбулося на 53,9%. У цей же час пуд житнього борошна подорожчав з 75 до 168,2 копійки, фунт хліба печеного з 2,8 копійки до 5,1, тобто удвічі [19,-С.72-75],[20,-С.3,67]. Тільки після доброго врожаю 1926/27 років (відповідно 1029,9 млн. пудів та 1102,9 млн. пудів) ціни на хлібні вироби почали знижуватися, і в жовтні 1927 року проти січня того ж року становили по житньому борошну 98,3%, по пшеничному 95,8%[22,-С.27,69],[23,-С.5,18]. За цей же час зниження рівня цін дали й інші продукти харчування. Так, ціна на картоплю у жовтні 1927 року становила 88,4%, яйця 72,4%, масло вершкове 82,5% від рівня цін на початку того ж року[22,-С.27,65],[23,-С.5,18]. Отже, 1927 рік ми можемо вважати найсприятливішим у плані кон'юнктури цін, що, безперечно, мало позитивний вплив на матеріальне становище трудящих республіки. Заходи держави, спрямовані на директивне десятивідсоткове зниження промислових відпускних цін, призвели до падіння і роздрібних цін на фабрикатів у 1927 році. З жовтня 1924 року до жовтня 1927 року ціни на взуття та ситець знизилися і становили відповідно 94,4% та 89,8%[19,-С.72-75],[22,-С.27,65],[23,-С.5,18].

Незважаючи на те, що рівень цін груп товарів мав різну амплітуду коливань в окремі роки, то підвищуючись, то знижуючись, загалом же ми повинні відзначити факт поступового і неухильного його зросту в порівнянні з 1913 роком. Так, якщо у жовтні 1924 році ціна яловичини становила 86,4% від рівня 1913 року, то у 1927 році вже 159,1%, масло вершкове дало зростання з 139,5% до 200%, картопля з 175,5% до 214,8%[19.-С.72-75],[22,-С.28,65],[23,-С.5,19]. Тільки хлібні товари і, зокрема, борошно житнє, трохи скоротили свій розрив з цінами 1913 року, а саме із 133,3% у 1924 році до 131,6% у 1927 році[19.-С.72-75],[22,-С.28,65],[23,-С.5,19]. Група промислових товарів за чотири роки теж скоротила свій розрив з довоєнними цінами фабрикатів. Так, взуття у жовтні 1924 року мало перевищення над цінами 1913 року на 200,3%, а у 1927 році ця розбіжність уже становила 183,6%[19.-С.72-75],[22,-С.28,65],[23,-С.5,19]. Таким чином, ми повинні констатувати той факт, що рівень цін 1913 року залишався у 1924-1927 роках недосяжною поки що метою, хоча тенденція до скорочення розриву почала вже вимальовуватися.

У зв'язку з кризовими явищами в економіці, невважаєм 1928 року, кризою хлібозаготівель цін протягом останніх років десятиріччя мали постійну всевипереджаючу тенденцію до зростання. Головним критерієм рівня цін залишалися хлібні ціни, тому детально розглянемо динаміку саме на продовольчий хліб, бо дефіцит на нього дуже зріс у цей період, що призвело до введення карткової системи на хлібні продукти. Причини ускладнень, що сталися з хлібними цінами, крилися у стихійному явищі, внаслідок якого на квітень-червень 1927/28 року більшість озимини в степових районах України загинула. Крім цього, посуха того ж року віщувала про можливий недорід ярих хлібів. У результаті такої кон'юнктури пропозиція хліба суттєво зменшилася. Дощі в ІV кварталі 1927/28 року (липень-вересень) призвели до того, що індекс роздрібних цін на збіжжя підвищився

на 43,9% проти попереднього кварталу[23,-С.29,38],[27,-С.29]. У свою чергу збільшення індексу цін на хлібні товари зумовило відповідне зростання індексів усієї групи сільськогосподарських товарів, що становило на липень 1928 року проти квітня того ж року 27%[23,-С.29,38], [24,-С.13,24], [27,-С.32]. Загальний індекс у цей час теж зріс на 13,9% і до того ж за рахунок сільськогосподарського індексу, бо промисловий в цей час залишався незмінним[27,-С.32]. У зв'язку з недородом 1928 року кон'юнктура ринку продовольчих хлібів продовжувала бути дуже напруженою також і в 1929 році. Щоб чіткіше уявити, як зростання цін у 1928 і особливо у 1929 роках вплинуло на матеріальне становище трудящих республіки, розглянемо зміни, що сталися за цей час у бюджетному індексі. Темпи зростання загального бюджетного індексу за рахунок сільськогосподарського індексу у 1929 році були значно вищими, ніж це мало місце у 1928 році. Факт значного зростання бюджетного індексу особливо у 1929 році можна прослідкувати, зіставивши темпи зростання цих показників відносно бази - 1926/27 року, який характеризувався найнижчими даними по бюджетному індексу, а отже, вважався найліпшим з точки зору матеріального становища трудящих. Так, у жовтні 1928 року загальний індекс був майже однаковий із цим показником 1926/27 року, то вже у січні 1929 року він перевершив його на 5,6%, а у травні - на 20,3%[22,-С.3,65],[27,-С.29],[28,-С.21]. Тепер розглянемо питання, за рахунок яких саме окремих продуктів та товарів широкого вжитку підвищилася вартість життя міського населення УСРР в останні роки третього десятиріччя. Аналіз даних дослідження чітко фіксує факт найбільшого подорожчання у групі сільськогосподарських товарів саме хлібних продуктів і, зокрема, борошна житнього, що становило за 1928-29 роки 256,8%. Звичайно, що і ціна хліба житнього значно зросла за цей час також - на 119,8%[23,-С.21,38],[24,-С.2,55]. Крім хлібних продуктів, тенденцією до зростання цін відзначалися і м'ясо-молочні продукти. Взагалі, за 1929 рік масло вершкове подорожчало на 47,4%, олія соняшникова - на 87,7%, цукор - на 153,4%, картопля на 73,1% [24,-С.26,55],[28,-С.21]. Щодо промислових товарів, то 1929 рік приніс і їх подорожчання.

При порівнянні цін на сільськогосподарські товари у 1928-1929 роках з базовим 1913 роком з'ясувалися невтішні факти значної дорожнечі наприкінці третього десятиріччя, що зруйнувала і без того нестабільний стан добробуту трудящих. Житнє борошно та картопля у 1929 році коштували у 4-5 разів дорожче, ніж у 1913-ому, а цукор, олія та інші промислові товари нехарчового призначення подорожчали у 4 рази[24,-С.26,55],[28,-С.21],[31,-Арк.8],[32,-Арк.21]. Цей факт свідчить про негативну тенденцію до подорожчання життя, а отже, сигналізує про падіння життєвого рівня трудящих УСРР у 1928-1929 роках.

Таким чином, ґрунтуючись на даних нашого дослідження, можна зробити **такі висновки:**

1. Саме динаміка роздрібних цін чітко фіксує всі явища, що відбувались у політиці та економіці республіки в роки непу.

2. Такі явища 1921-1923рр., як гіперінфляція, голод, безробіття, криза збуту і, як результат, неймовірне зростання роздрібних цін та дорожнеча, особливо наприкінці 1923 року, що в сотні разів перевищувала рівень 1913 року, спричинили значне падіння рівня життя населення України.

3. Позитивні зміни в соціально-економічному житті країни, характерні для 1924-1927 рр., такі, як грошова реформа, процес відбудови промисловості, зростаючі врожаї зернових культур зумовили порівняну стабільність роздрібних цін на всі товари бюджетного набору, що мали постійну тенденцію до зниження. Деяке помірне подорожчання вартості життя (порівняно з 1913 роком) кардинально не вплинуло на добробут трудящих.

4. В умовах згорання товарно-грошових відносин і непу в цілому наприкінці 20-х років сталися суттєві негативні для добробуту населення явища, а саме: неврожай зернових культур 1928 року, криза державних хлібозаготівель, дефіцит продуктів харчування і, як наслідок, введення в містах України карткової системи розподілу хлібних і деяких інших продуктів. У цих умовах відбулося стрімке зростання роздрібних цін приватного ринку, вартості бюджетного набору і особливо його харчової частини. В останні роки десятиліття дорожнеча перевищувала рівень 1913 року в чотири-пять разів, що говорить про значне погіршення матеріального становища населення УСРР.

Джерела та література:

1. Бойко Н.К. Рабочий класс Украины в период социалистического строительства. Анализ массовых статистических источников 20-30 годов.-К., 1990.
2. Буянов М. Материальное положение рабочих в 1923-1924г.г.// Статистика труда в Донбассе.-№1.-Артемовск. 1924.
3. Вихляев А., Шавишвили Д. Розничные цены.-М., 1990.
4. Движение розничных цен в 1922г.// Народное хозяйство Украины в 1921-1922г.г.-Х., 1922.
5. Движение цен на Украине в 1923г.// Статистика труда на Украине.№1.-Х., 1924.
6. Динамика народного хозяйства Украины в 1921/1922, 1922/1923, 1923/1924, 1924/1925 г.г.-Х.,1926.
7. Дубинская И. Бюджеты рабочих Донбасса зимой 1922г.// Материалы по статистике труда на Украине -вып.№4.-Х.,1923.
8. Дубинская И. Бюджеты семьи украинских рабочих и служащих в ноябре 1923г.// Статистика труда на Украине.№3.-Х.,1924.
9. Дубинская И. Бюджеты рабочей семьи на Украине в 1925-1927г.г. Данные текущего обследования.-Х.,1928.
10. Історія народного господарства України.-Т.2.-К.,1984.
11. История социалистической экономики СССР.-М.,1976.
12. Кабо Е. Бюджетный индекс (исторический очерк)// Советская статистика за полвека(1917-1967).-М.,1970.
13. Калініченко В.В. Селянське господарство України в доколгоспний період (1921-1929). - Х., 1991.
14. Кондратьев Н. Хлебные цены и хлебный рынок до революции и сей час.-М.,1926.
15. Малафеев А.Н. История ценообразования в СССР.-М.,1964.
16. Народное хозяйство СССР в восстановительный период(1921-1925).-М.,1956.
17. Поляк Г. Бюджеты рабочей семьи в 1922-1927г.г.// Бюджеты рабочих и служащих в 1922-1927г.г.-вып.1.-М.,1929.
18. Рудгайзер В. Стоимость жизни и её измерение.-М.,1991.
19. Рух цін на Україні в 1924 році. Статистика України. Серія XII.т.1.вип.3,-№78,-Х.,-1925.
20. Рух цін на Україні в 1925 році. Статистика України. Серія XII.т.1.вип.4,-№188,-Х.,-1926.
21. Рух цін на Україні в 1926 році. Статистика України. Серія XII.т.1.вип.5,-№129,-Х.,-1928.
22. Рух цін на Україні в 1926/1927 році. Статистика України. Серія XII.т.1.вип.6,-№58,-Х.,-1929.
23. Рух цін на Україні в 1927/1928 році. Статистика України. Серія XII.т.1.вип.7,-№179,-Х.,-1930.
24. Рух цін на Україні в 1928/1929 році. Статистика України. Серія XII.т.1.вип.8,-№195,-Х.,-1930.
25. Статистический бюллетень №1(9).-Х.,1922.
26. Статистический бюллетень №22(54).-Х.,1923.
27. Статистична хроніка. Кон'юнктура народного господарства.№102.-Х.,1928.
28. Статистична хроніка. Кон'юнктура народного господарства.№132.-Х.,1929.
29. Струмилин С.Г. На плановом фронте 1920-1930.-М., 1958.
30. Филиппова Н.А. Движение цен и заработная плата в 1921г.// Материалы по статистике труда. Вып.13.-М., 1922.
31. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України(далі-ЦДАВОВУ).-Ф.340.-Оп.2.-Од.зб.3307.(Сведения о розничных ценах по губерниям УССР).
32. ЦДАВОВУ. - Ф. 337. - Оп. 1. - Т. 3. - Од. зб. 6270.

Юрій Каракай

ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність проблеми. Перетворення, які спостерігаються у країнах, що розвиваються, мають певні особливості, а саме масштабність змін, які охоплюють як політичну, так і економічну систему. В науковій літературі цей процес охарактеризований як масштабний перехід від одного стабільного стану суспільства до іншого потенційно стабільного стану / 1 /.

Інноваційна реструктуризація економіки потребує створення сприятливого інноваційного клімату, удосконалення фінансово-кредитної системи, що повинно привести до активізації інноваційного процесу. Інноваційна діяльність, що може виникати